

CBSE कक्षा - 9 संस्कृत
एनसीईआरटी प्रश्न-उत्तर
पाठः - 10 जटायोः शौर्यम्

अभ्यासः

1. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत-

- i. "जटायो! पश्य" इति का वदति?
- ii. जटायुः रावणं किं कथयति?
- iii. क्रोधवशात् रावणः किं कर्तुम् उद्यतः अभवत्?
- iv. पतगेश्वरः रावणस्य कीदृशं चापं सशरं बभञ्ज?
- v. हताश्वो हतसारथिः रावणः कुत्र अपतत्?

उत्तराणि-

- i. "जटायो! पश्य" इति सीता वदति।
- ii. जटायुः रावणं कथयति यत् नीचां मतिं परदाराभिमर्शनात् निवर्तय। धीरः तत् न समाचरेत् यत् परः विगर्हयेत्।
- iii. क्रोधवशात् रावणः तलेन (तलवारेण) जटायुं हन्तुम् उद्यतः अभवत्।
- iv. पतगेश्वरः रावणस्य मुक्रतामणिविभूषितं चापं सशरं बभञ्ज।
- v. हताश्वो हतसारथिः रावणः भुवि अपतत्।

2. उदाहरणमनुसृत्य णिनि-प्रत्ययप्रयोगं कृत्वा पदानि रचयत-

यथा- गुण + णिनि - गुणिन् (गुणी)

दान + णिनि - दानिन् (दानी)

- i. कवच + णिनि - _____
- ii. शर + णिनि - _____
- iii. कुशल + णिनि - _____
- iv. धन + णिनि - _____
- v. दण्ड + णिनि - _____

उत्तराणि-

- i. कवचिन् (कवची)
- ii. शरिन् (शरी)
- iii. कुशलिन् (कुशली)
- iv. धनिन् (धनी)
- v. दण्डिन् (दण्डी)

3. रावणस्य जटायोश्च विशेषणानि सम्मिलितरूपेण लिखितानि तानि पृथक्-पृथक् कृत्वा लिखत-

युवा, सशरः, वृद्धः, हताश्वः, महाबलः, पतगसत्तमः, भग्नधन्वा, महागृध्रः, खगाधिपः, क्रोधमूर्च्छितः, पतगेश्वरः, सरथः, कवची, शरी

यथा- रावणः	जटायुः
युवा	वृद्धः
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

उत्तराणि-

यथा- रावणः	जटायुः
युवा	वृद्धः
सशरः	महाबलः
हताश्वः	पतगसत्तमः
भग्नधन्वा	महागृध्रः
क्रोधमूर्च्छितः	खगाधिपः
सरथः	पतगेश्वरः
कवची	
शरी	

4. सन्धि/सन्धिविच्छेदं वा कुरुत-

यथा- च + आदाय = चादाय

i. हत + अश्वः = _____

ii. तुण्डेन + अस्य = _____

iii. _____ + _____ = बभञ्जास्य

iv. _____ + _____ = अङ्गेनादाय

v. _____ + _____ = खगाधिपः

उत्तराणि-

- i. हत + अश्वः = हताश्वः
- ii. तुण्डेन + अस्य = तुण्डेनास्य
- iii. बभञ्ज + अस्य = बभञ्जास्य
- iv. अङ्गेन + आदाय = अङ्गेनादाय
- v. खग + अधिपः = खगाधिपः

5. 'क' स्तम्भे लिखितानां पदानां पर्यायाः 'ख' स्तम्भे लिखिताः। तान् यथासमक्षं योजयत-

क	ख
कवची	अपतत्
आशु	पक्षिश्रेष्ठः
विरथः	पृथिव्याम्
पपात	कवचधारी
भुवि	शीघ्रम्
पतगसत्तमः	रथविहीनः

उत्तराणि-

क	ख
कवची	कवचधारी
आशु	शीघ्रम्
विरथः	रथविहीनः
पपात	अपतत्
भुवि	पृथिव्याम्
पतगसत्तमः	पक्षिश्रेष्ठः

6. अधोलिखितानां पदानां/विलोमपदानि मञ्जूषायां दत्तेषु पदेषु चित्वा यथासमक्षं लिखत-

[मन्दम् पुण्यकर्मणा हसन्ती अनार्य अनतिक्रम्य प्रदाय देवेन्द्रेण प्रशंसेत् दक्षिणेन युवा]

पदानि	विलोमशब्दाः
(क) विलपन्ती	_____
(ख) आर्य	_____

(ग) राक्षसेन्द्रेण	_____
(घ) पापकर्मणा	_____
(ङ) क्षिप्रम्	_____
(च) विगर्हयेत्	_____
(छ) वृद्धः	_____
(ज) आदाय	_____
(झ) वामेन	_____
(ञ) अतिक्रम्य	_____

उत्तराणि-

पदानि	विलोमशब्दाः
(क) विलपन्ती	<u>हसन्ती</u>
(ख) आर्य	<u>अनार्य</u>
(ग) राक्षसेन्द्रेण	<u>देवेन्द्रेण</u>
(घ) पापकर्मणा	<u>पुण्यकर्मणा</u>
(ङ) क्षिप्रम्	<u>मन्दम्</u>
(च) विगर्हयेत्	<u>प्रशंसेत्</u>
(छ) वृद्धः	<u>युवा</u>
(ज) आदाय	<u>प्रदाय</u>
(झ) वामेन	<u>दक्षिणेन</u>
(ञ) अतिक्रम्य	<u>अनतिक्रम्य</u>

7. (क) अधोलिखितानि विशेषणपदानि प्रयुज्य संस्कृतवाक्यानि रचयत-

- शुभाम् _____
- हतसारथिः _____
- कवची _____
- खगाधिपः _____
- वामेन _____

उत्तराणि-

-
- i. जटायुः शुभाम् वाणीम् अवदत्।
 - ii. हतसारथिः रावणः भुवि पपात।
 - iii. रावणः कवची आसीत्।
 - iv. खगाधिपः जटायुः रावणम् अवदत्।
 - v. देवः वामेन हस्तेन लिखति।

(ख) उदाहरणमनुसृत्य समस्तं पदं रचयत-

यथा- त्रायाणां लोकानां समाहारः - त्रिलोकी

- i. पञ्चानां वटानां समाहारः - _____
- ii. सप्तानां पदानां समाहारः - _____
- iii. अष्टानां भुजानां समाहारः - _____
- iv. चतुर्णां मुखानां समाहारः - _____

उत्तराणि-

- i. पञ्चवटी
 - ii. सप्तपदी
 - iii. अष्टभूजी
 - iv. चतुर्मुखी
-